

УДК 001.895:330.3 (477)

Подунай В.В., аспірант кафедри
«Міжнародна економіка»,
Донецький національний
університет, г. Донецьк

ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ НАУКОЕМОЙ ЭКОНОМИКИ В УКРАИНЕ

Подунай В. В. Тенденції формування наукоємної економіки в Україні. У статті розглядаються основні аспекти формування наукоємної економіки. Проведено аналіз динаміки витрат провідних країн світу на НІОКР та R&D; вивчено положення України в глобальних рейтингах інформаційного розвитку, а також розглянуті основні проблеми, з якими зіткнулась Україна на шляху до формування наукоємної економіки.

Подунай В. В. Тенденции формирования наукоёмкой экономики в Украине. В статье рассматриваются основные аспекты формирования наукоёмкой экономики. Проведен анализ динамика расходов ведущих стран мира на НИОКР и R&D, изучено положение Украины в глобальных рейтингах информационного развития, а также рассмотрены основные проблемы, с которыми столкнулись Украина на пути формирования наукоёмкой экономики.

Podunay V. Trends shaping the knowledge-based economy in Ukraine. This article discusses the key aspects of a knowledge-based economy. The evolution of the costs of leading countries of the world on R&D is analyzed. The situation of Ukraine in the global rankings of information development is examined, as well as the main challenges faced by Ukraine towards the establishment of a knowledge-based economy.

Постановка проблеми. Современное экономическое развитие общества во многом обусловлено прогрессом в научно-технологической сфере. Появление новых технико-технологических средств производства обуславливает становление новых институциональных форм товарно-денежных, производственных и общественных отношений, формирует новые стереотипы мышления и модели экономического поведения индивидов и групп. Прежние, традиционные методы хозяйствования индустриальной эпохи уже не могут обеспечить надлежащую коммерческую эффективность. Происходит активный переход общества в информационную фазу, а субъекты хозяйствования действуют в новой среде – «экономике знаний».

Формирование наукоёмкой экономики в индустриально развитых странах подкрепляется заметными структурными сдвигами в экономике, связанными с расширением масштабов использования новых технологий и трансфера знаний при помощи ИКТ. Экономика знаний создает фундамент для интенсивного формирования информационного общества.

Целью данной статьи является исследование современного состояния развития науки, инноваций и высоких технологий в мире и конкретно в Украине, а так же анализ тенденций формирования наукоёмкой экономики Украины.

Анализ последних исследований и публикаций. Весомый вклад в исследование вопросов формирования инновационной экономики внесли ведущие отечественные ученые, такие как: А. Амоша, А. Гальчинский, Д. Лукьяненко, Ю. Макогон, В. Геец, Л. Федулова, Ю. Пахомов, С. Ямпольский, а также зарубежные: Д. Пизано, Э. Валерштейн, М. Портер, К. Фримен, Й. Шумпетер, М. Кастельс, П. Химанен и др.

Изложение основного материала. На протяжении последних 50 лет в мировой экономике государства и корпорации стабильно наращивают расходы на науку,

інновації, високі технології і досягають вражаючих результатів. Навіть в період кризи, коли тотально скорочуються інші витрати, інвестиції в науку, навпаки, зростають, тому опережуюче розв'язання науки і технологій стає необхідним для конкурентного виживання держав (рис. 1.)

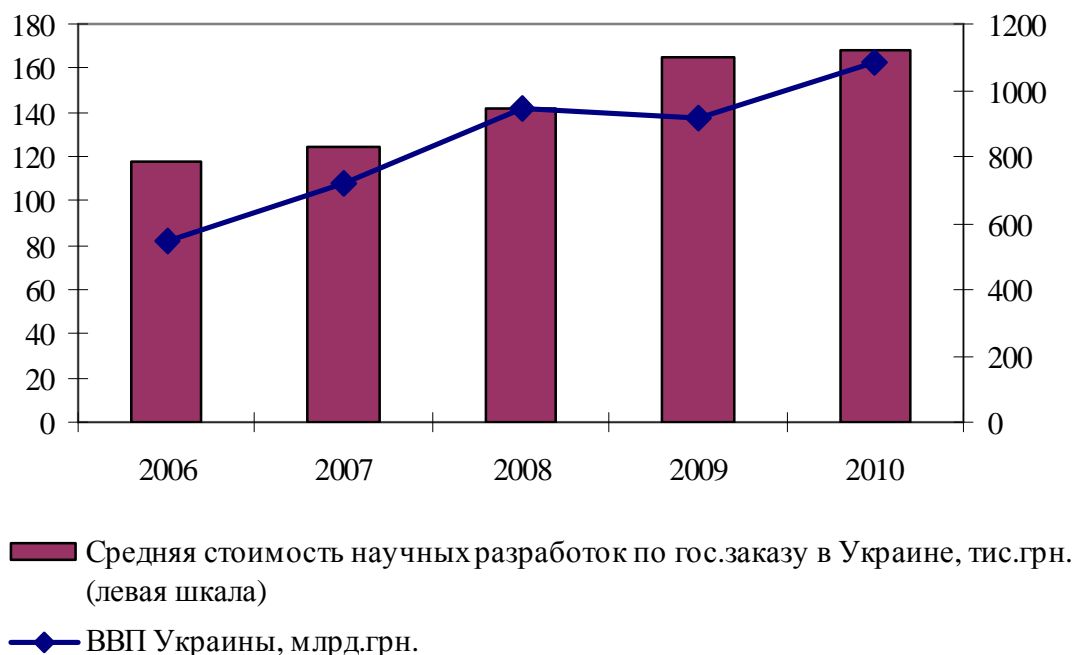

Рис. 1. - Динаміка ВВП України та середньої вартості державних замовлень на наукові розробки в 2006-2010 гг.[1]

За період з початку XXI в. федеральні витрати США на НІОКР майже удвоїлися (з 84 млрд. дол. США в 2001 році до 150 млрд. дол. США в 2008 г.). Франція бере заєм на ринку капіталу на суму 35 млрд. євро для розвитку інновацій в сфері наук про життя (медицина, генетика, біотехнології). В 2009 році витрати Китаю тільки на популяризацію науки склали 8,7 млрд. юаней (около 1 млрд. дол. США). Російська Федерація за п'ять останніх років утроїла інвестиції в науку.[3]

На сьогоднішній день більшість країн світу вступають в конкурентну боротьбу за право розмістити на своїй території найсучасніші наукові об'єкти. Наприклад, Австралія і ЮАР конкурують за найбільший радіотелескоп Square Kilometre Array, а в Чилі розмістилася Європейська південна обсерваторія.

Однак, незважаючи на ажиотажний попит на результати наукової діяльності і постійний ріст світових наукових інвестицій, кількість держав, здатних продукувати значимі наукові результати світового рівня, залишається обмеженою. Але Україна входить до їх числа.

По багатьом науковим напрямкам наша країна сьогодні дійсно входить до списку лідерів світової науки. При цьому парадоксальним є той факт, що поряд з збільшенням активності в інноваційній діяльності, Україна залишилася єдиною державою, яка протягом багатьох років не мала стратегічно зваженої державної науково-технічної політики, в якій до сих пор не сформована цілісна інноваційна система, і де наука практично не задіяна в забезпеченні економічного зростання [2].

Наслідки такої недобросовісної поведінки держави щодо побудови науково-технічної політики невтішні. Українська наука завдяки активним діям провідних наукових центрів здатна займати лідерські позиції в світових рейтингах. Але українська держава хронічно відстає від розвинутих країн. Більше того, в останні роки це відставання значно поглиблюється: з 2000 року в рейтингу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ Україна змістилася на 33 позицію вниз.

Причем падение не останавливалось даже в период экономической стабильности (1999—2004 гг.), что является признаком эксплуатации экстенсивной модели роста и инфляции ресурсов интенсивного развития. То есть того развития, которое в итоге и дает новое качество жизни, новый уровень производственной культуры, новую структуру экономики [6]. Риски, связанные с цифровым неравенством, широко известны: меньше социальных и экономических возможностей, замедление развития, неполноценное участие страны в мировых политических и экономических процессах. Все эти риски в полной мере актуальны для Украины, которая занимает нижние строки глобальных рейтингов информационного развития (табл. 1).

Таблица 1

Место Украины в мировых индексах информатизации экономики [5]

Индексы, касающиеся ИКТ	Место Украины среди других стран
Глобальный индекс конкурентоспособности 2010-2011	139
Индекс технологической готовности 2010-2011	139
Индекс сетевой готовности 2010-2011	138
Индекс готовности правительства 2010	138
Рейтинг электронной готовности 2010	70
Индекс электронного правительства ООН 2010	192

Основные проблемы, с которыми столкнулась экономика Украины, в следующем: это сырьевой перекос нашей экономики; критически низкая доля инновационных предприятий и стремление отечественных инвесторов к быстрым срокам окупаемости бизнеса. Стагнация экономики, свидетелями которой мы являемся, – это завершение определенного цикла ее развития. Прежние ресурсы роста исчерпаны. На данном этапе необходимо уделять меньше внимания добывающим отраслям экономики – требуется качественное технологическое обновление для перехода к 4, 5 и 6 технологическим укладам. Очевидно, что новая экономика не будет ни сырьевой, ни спекулятивной. Как раз поэтому те страны, которые претендуют на лидерство, активно инвестируют средства в производство новых знаний и технологий (рис. 2.).

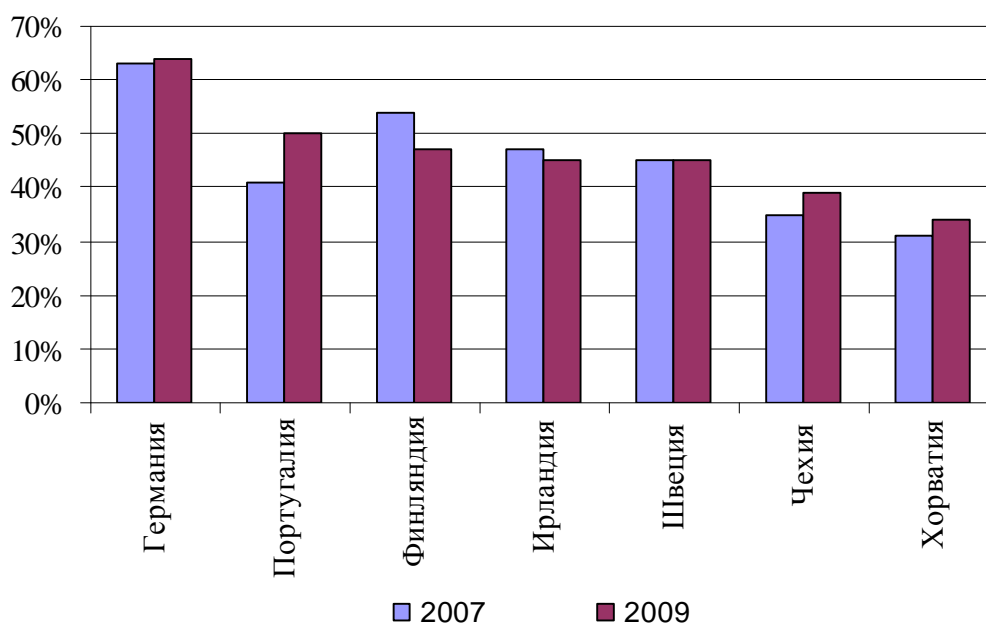

Рис. 2. - Доля предприятий в странах ЕС, внедряющих технологические инновации в 2007 и 2009 гг. [4]

Показательными можно назвать следующие примеры: только за 2010 год Индия увеличила научные инвестиции на 27%, а Китай – на 40%. С 2001 по 2009 год затраты на НИОКР в США фактически были удвоены – они выросли с 84 млрд. дол. США до 150 млрд. дол. США. [6] Украина также стала на путь реформ, целью которых является модернизация экономики, а ее инструментом – опережающее развитие научно-технической и инновационной сфер. Доля украинских предприятий, внедряющих инновации, постепенно растет, однако, количество новых продуктов за последние 8 лет (с 2002 по 2010 гг.) снизилось почти в 10 раз. (Рис. 3).

Рис. 3. - Динаміка змінення кількості нових продуктів, виводимих на ринок підприємствами України і частка підприємств, що впроваджують інновації, 2000-2010 гг. [4]

На протязі останніх десятиліть українське урядові не виробило жодних планованих дій для створення фундаментальних основ, необхідних для розвитку наукоємкої економіки, і тому Україна виявилася зовсім не готова до таких структурних змін, які переживає світова економіка. По прикладах провідних країн ми бачимо, що шлях до лідерства сьогодні один – це нарощування інноваційної частини економіки і пріоритетне розвиток тих галузей, які є основою сучасних технологічних укладів. В цій новій реальності Україна просто змушена почати реформи. При цьому держава зіткнеться з рядом проблем. По-перше, результати реформ завжди проявляються через певний час, частіше за все через тривалий термін. Але суспільство, яке пережило в 90-х роках крах соціалістичної моделі, сприймає будь-які масштабні зміни з великим підозрінням і хоче бачити результати реформ в короткочасній перспективі. По-друге, на протязі довгого часу населення країни отримувало різноманітні, але при цьому невиконані обіцянки, які в кінцевому підсумку не виконувалися. Саме тому програма трансформації повинна бути надзвичайно конкретною – з чіткими цілями і термінами. Суспільство повинно розуміти, що робить влада, тільки в цьому випадку влада і суспільство стануть союзниками. [3]

В випадку, коли витрати держави на науку становлять менше 1% ВВП, держава втрачає конкурентоспроможність і її товари перестають користуватися попитом на світових ринках. Цей факт прийнято враховувати в ЄС і США, де на науку йде від двох до трьох відсотків ВВП. При цьому третина (31%) європейців вважає фінансування науки в ЄС недостатнім і тільки 7% – високим. При цьому, в 2010 г. Європарламент прийняв стратегію «Європа 2020», згідно з якою відсоток ВВП на наукові дослідження в країнах ЄС повинен становити не менше 3%. [5]

Отношение к науке украинского правительства сказывается и на отношении к ней общества: наукой интересуются только около 1% украинцев, в то время как в Европе таких 79%, что больше, чем заинтересованных спортом (65%), культурой (69%) или политикой (68%). Привлекает внимание и тот факт, что уважение к ученым высказывают 75% европейцев, а 72% считают, что именно наука обеспечит улучшение их жизни в будущем. [3]

Выводы. Формирование информационного общества в индустриально развитых странах подкрепляется заметными структурными сдвигами в экономике, связанными с расширением масштабов использования новых технологий и трансфера знаний при помощи ИКТ. Экономика знаний создает фундамент для интенсивного формирования информационного общества.

Большинство стран мира, в том числе и Украина, даже в период кризиса, когда тотально сокращаются другие расходы, инвестиции в науку, наоборот, возрастают, ведь опережающее развитие науки и технологий становится необходимостью для конкурентного выживания государств. Однако, несмотря на количественный рост инвестиций в науку и рост доли предприятий, внедряющих инновации, Украина осталась единственной державой, которая на протяжении многих лет не имела стратегически взвешенной государственной научно-технической политики и где до сих пор не сформирована целостная инновационная система. Кроме того, социологические опросы показывают, что подобное отношение государства к науке привело к тому, что всего 1% украинцев интересуется наукой.

По нашему мнению, Украина сможет войти в число стран с развитой наукоемкой экономикой только тогда, когда в нашей стране будут присутствовать 3 взаимодополняющих фактора: государственное регулирование сферы инноваций, использование бизнесом наукоемкой продукции и заинтересованность социума в развитии науки.

Список использованных источников:

1. Государственная служба статистики Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Макогон Ю.В. Інноваційний розвиток країни як засіб забезпечення зростання глобальної економічної системи / Ю.В. Макогон, Т.С. Медведкін // Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – Збірник наукових праць. Маріуполь: ПДТУ, 2009. – С. 189-194.
3. Семиноженко В. «Инвестиции в новые знания»: Государственное агентство по вопросам науки, инноваций и информатизации Украины. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dkni.gov.ua/2010-10-05-14-41-28/446-2011-06-20-15-53-59>
4. Статистический комитет ЕС. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
5. Статистический сборник «Индикаторы науки: 2011» под ред. Д.А. Бейлина // Институт статистических исследований и экономики знаний ГУ–ВШЭ. – Москва: изд-во «Геис», 2011 г.
6. Internet World Stats [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.internetworldstats.com/stats4.htm>.

Ключевые слова: инновации, НИОКР, наукоемкая экономика, новая экономика, трансфер знаний, наука, научно-техническая политика.

Ключові слова: інновації, R&D, наукоемна економіка, нова економіка, трансфер знань, наука, науково-технічна політика.

Keywords: innovation, research and development, knowledge-based economy, new economy, knowledge transfer, science, science and technology policy.